

بازنگری قانون اساسی، نماینده مردم تهران در مجلس خبرگان رهبری (۴ دوره) و عضو شورای عالی انقلاب فرهنگی بود. امام درباره او فرمود:

ما از سابق به ایشان ارادت داشتیم و حالا هم ارادت داریم و بعدها هم ارادت خواهیم داشت به ایشان.^۱ وی یکی از شخصیتهای مؤثر نظام و یاران امام از آغاز نهضت بود که سهم فراوانش در پیشبرد اهداف انقلاب هرگز فراموش نخواهد شد. او به جز کارها و پستهای اجرایی، هیچگاه از کار فرهنگی اش غافل نشد و به تدریس (خارج فقه، اخلاق و آیات الاحکام) و تألیف و سخنرانی و راهنمایی و مشاوره پایان نامه‌های کارشناسی ارشد و دکترا و تربیت شاگردان فراوان پرداخت و آثار متعدد از خود به یادگار نهاد و این باعث شد تا در دومین جشنواره خوارزمی از او تجلیل شود. برخی از تألیفاتش عبارتند از:

الف) آثار چاپی

۱. نقطه‌های آغاز در اخلاق عملی (کتاب سال جمهوری اسلامی ایران در ۱۳۷۴ ش)
۲. اصول و مبانی اقتصاد اسلامی در قرآن
۳. شرح دعای افتتاح
۴. ۲۰ گفتار

ب) آثار غیر چاپی

۱. تاریخ قرآن

تشریح مباحث اقتصاد اسلامی برای جوانان و همکاری با مراکز آموزشی عقاید و علوم اسلامی پرداخت. با شروع مبارزات مردم مسلمان ایران بر علیه رژیم شاه، مسجد وی یکی از مراکز مهم انقلابیون در تهران بود که با دعوت از سخنرانان انقلابی، سهم بسزایی در روشنگری مردم داشت. در یکی از اسناد ساواک آمده است: «گزارشات رسیده نشان می‌دهد که مسجد جلیلی تهران پایگاه عناصر متعصب مذهبی وابسته به گروه‌ها و دستجات برانداز و مضره شده است. مجموع بررسی‌ها نشان می‌دهد که تجمع افراد وابسته به گروه‌ها و دستجات برانداز مذهبی در این مسجد، معلول جهات روشنی می‌باشد. وجود مهدوی کنی در سمت امامت جماعت این مسجد و کارگردانی آن و سوابق فعالیت او در پیروی از خمینی و ارتباط با عناصر وابسته به گروه‌های برانداز عامل عمده‌ای در جذب این افراد در مسجد مورد بحث است (نقش مساجد در پیروزی انقلاب، ص ۱۱۷ و ۱۱۸)».

وی در این مسجد با تشکیل کتابخانه و جلسات گوناگون سیاسی و مذهبی و هم تشکیل صندوق حمایت از نیازمندان و بیماران مرهمی بر دردها و زخمهای نسل جوان بود، اما این اقدامات از دید ساواک پنهان نماند و بارها بازداشت و تبعید و زندانی شد تا آنکه در شهریور ۱۳۵۴ به بوکان تبعید شد و پس از ۳ ماه به تهران احضار گردید و در «زندان اوین» زندانی شد. در آبان ۱۳۵۶ از حبس درآمد و به فعالیت‌های مبارزاتی و انقلابی خویش ادامه داد تا آنکه از سوی امام خمینی به عضویت شورای انقلاب درآمد. ایشان پس از پیروزی انقلاب اسلامی عهده‌دار مناصب گوناگون از جمله ریاست کمیته‌های انقلاب اسلامی، وزیر کشور، نخست وزیر (شهریور ۱۳۶۰)، دبیرکل جامعه روحانیت مبارز، عضو ستاد انقلاب فرهنگی، عضو فقهای شورای نگهبان (اسفند ۱۳۶۰)، تولیت مدرسه مروی، ریاست دانشگاه امام صادق، رئیس مجلس خبرگان رهبری، عضو مجمع تشخیص مصلحت نظام، عضو شورای عالی دفاع، عضو شورای

ناصرالدین انصاری

درگذشتگان

آیت‌الله مهدوی کنی

حضرت آیت‌الله آقای حاج شیخ محمدرضا مهدوی کنی، یکی از علمای مشهور تهران و از ارکان نظام جمهوری اسلامی ایران بود.

معظم له در روز پنجشنبه ۱۴ مرداد ۱۳۱۰ ش (۲۱ ربیع الاول ۱۳۵۰ ق) در روستای «کن» از توابع تهران زاده شد و در ۱۴ سالگی (۱۳۲۴ ش) به تحصیل علوم دینی روی آورد. نخست در مدرسه «لرزاده» نزد مرحوم آیت‌الله شیخ علی‌اکبر برهان به فراگیری ادبیات پرداخت و در ۱۷ سالگی (۱۳۲۷) به حوزه علمیه قم آمد و سطوح عالی را نزد استادانی مانند حضرات آیات صدوقی، مشکینی، شیخ عبدالجواد سدهی جبل عاملی، مجاهدی تبریزی، سلطانی طباطبایی و مرعشی نجفی و فلسفه را هم از آیات: علامه طباطبایی و شهید مطهری آموخت. پس از آن به دروس خارج آیات عظام: آقای بروجردی، امام خمینی و آقای گلپایگانی حاضر شد و مبانی علمی اش را استوار ساخت. در سال ۱۳۴۰ ش به تهران بازگشت و به ادامه تحصیل نزد حضرات آیات: سیدابوالحسن رفیعی قزوینی و میرزا ابوالحسن شعرانی و تدریس (شرح منظومه و کفایه) در مدرسه مروی و امامت جماعت در مسجد جلیلی (خیابان ایران شهر میدان فردوسی) و تشکیل جلسات نقد و بررسی مارکسیسم و

۱. صحیفه امام، ج ۱۵، ص ۱۰۵.

را در همه حوادث این ده‌ها سال در کفه حق و حقیقت نهاد و در دفاع از راه و سیره انقلاب و نظام کوتاهی نوزید. رحمت و رضوان الهی بر روان پاک او باد.

اینجانب به خاندان گرامی و برادر عالیقدر ایشان و به مردم ایران و روحانیت عظیم الشان و همه ارادتمندان و شاگردان و دست‌پروردگان آن مرحوم صمیمانه تسلیت می‌گویم و علو درجات وی را از خداوند متعال مسألت می‌نمایم.

سیدعلی خامنه‌ای

۲۹ مهر ۱۳۹۳

آیت‌الله غیوری

آیت‌الله آقای حاج سیدعلی غیوری یکی از علمای محترم تهران بود. فقیه سعید در ۴ شهریور سال ۱۳۰۹ ش (۲ ربیع‌الثانی ۱۳۴۹ ق) در نجف‌آباد زاده شد و در نوجوانی به تحصیل علوم دینی روی آورد. نخست در اصفهان (مدرسه نیم‌آورد) ادبیات را فرا گرفت و در ۱۳۲۷ ش رهسپار حوزه علمیه قم شد و سطوح عالی را نزد حضرات آیات: مشکینی، شیخ عبدالجواد سدهی جبل عاملی و سلطانی طباطبایی فرا گرفت و پس از آن به دروس آیات عظام: آقای بروجردی، آقای گلپایگانی، مرعشی نجفی، شیخ عباسعلی شاهرودی، امام خمینی و حاج شیخ مرتضی حایری حاضر شد و بهره‌های فراوان برد و همزمان به تبلیغ دین در شهرری پرداخت. او از سال ۱۳۴۰ ش پایگاه خود را شهرری قرار داد و در آنجا به سخنرانی و تبلیغ دین، بنیاد مساجد و مدارس و مبارزه با مفساد اجتماعی پرداخت. وی موفق شد مسجد امام حسن عسکری (ع)، دبستان‌های سجادیه و رضویه، دار‌الایتم، صندوق قرض‌الحسنه و کتابخانه بنیاد نهاد. در دوران مبارزات مرجعیت و روحانیت بر علیه رژیم شاه، به ترویج مرجعیت امام و تبلیغ پیام‌های معظم‌له پرداخت و کمک به خانواده‌های زندانیان سیاسی را وجهه همت خویش ساخت و در این راستا روحانیون مبارز هر هفته در منزل وی گرد هم می‌آمدند که همین

۲. تقریر درس فقه آیت‌الله بروجردی

۳. تقریر درس اصول امام خمینی

آن مرحوم در ۸۳ سالگی، در ۱۴ خرداد ۱۳۹۳ بر اثر سکت به حال بیهوشی کامل فرورفت و سرانجام در روز سه‌شنبه ۲۹ مهر ۱۳۹۳ (۲۶ ذی‌حجه‌الحرام ۱۴۳۵ ق) درگذشت و پیکر پاکش روز پنجشنبه اول آبان از دانشگاه تهران تشییع و پس از نماز مقام معظم رهبری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای به سوی حرم مطهر حضرت عبدالعظیم حسنی (علیه السلام) منتقل و در کنار مرقد شریف آیت‌الله العظمی حاج ملاعلی کنی مدفون شد و عالمی از علم و عمل را با خود به خاک برد. در غم فقدانش پیامهای تسلیت فراوان از سوی مراجع تقلید و سران سیاسی نظام صادر گردید. مقام معظم رهبری در پیام خویش فرمود:

با تأسف و تأثر اطلاع یافتیم عالم مجاهد و پارسا حضرت آیت‌الله آقای حاج شیخ محمدرضا مهدوی‌کنی (رضوان الله علیه) دارفانی را وداع گفته و دوستان و ارادتمندان خود را داغدار کرده است. این عالم بزرگوار از جمله نخستین مبارزان راه دشوار انقلاب و از چهره‌های اثرگذار و یاران صمیمی نظام جمهوری اسلامی و از وفاداران غیور و صادق امام بزرگوار بود و در همه عرصه‌های مهم کشور در دوران انقلاب شجاعانه و با صراحت تمام نقش‌آفرینی کرد. از عضویت در شورای انقلاب و سپس تشکیل کمیته‌های انقلاب در آغاز تأسیس نظام اسلامی تا تصدی وزارت کشور و سپس قبول نخست‌وزیری در یکی از سخت‌ترین دوران‌های جمهوری اسلامی و تا ورود در عرصه تولید علم و تربیت جوانان صالح و تأسیس دانشگاه امام صادق (ع) و تا امامت جمعه تهران و سرانجام ریاست مجلس خبرگان، همه جا و همه وقت در موضع یک عالم دینی و یک سیاستمدار صادق و یک انقلابی صریح ظاهر شد و هرگز ملاحظات شخصی و انگیزه‌های جناحی و قبیله‌ای را به حیطه فعالیت‌های گسترده و اثرگذار خود راه نداد.

این انسان بزرگ و پرهیزکار همه وزن وزین خود

منشأ تشکیل «جامعه روحانیت مبارز تهران» شد. او در سال‌های ۱۳۵۰ و ۱۳۵۳ دستگیر و به سیرجان تبعید شد که ۳ سال به طول انجامید. وی پس از آزادی و پیروزی انقلاب اسلامی به خدمات گوناگون دینی و انقلابی مانند امامت جمعه شهرری، نماینده مردم تهران در مجلس شورای اسلامی (دوره چهارم)، نماینده امام و رهبری در جمعیت هلال احمر، عضو دفتر مقام معظم رهبری، احداث مدرسه علمیه عترت در قم، تأسیس موسسه خیریه «باقیات الصالحات» و چاپ و اهدای میلیون‌ها قرآن مجید پرداخت. او نیز رئیس و عضو هیأت مدیره جمعیت تعاون اسلامی، جامعه تعلیمات اسلامی، بنیاد حضرت خدیجه، بنیاد هدایت و حمایت، شورای مرکزی «مرکز رسیدگی به امور مساجد» و عضو هیأت امنای آستانه حضرت عبدالعظیم حسنی (ع) و نماینده ولی فقیه در انجمن اسلامی مهندسين بود و در خلال سال‌های دفاع مقدس فرزندش طلبه شهید سیدحسن غیوری هم به خیل شهیدان انقلاب اسلامی پیوست. نیز در اولین همایش ائمه جماعات اهل قلم تهران (سال ۱۳۸۵) از او به سبب تألیف «تفسیر مبین» تجلیل شد.

آثارش عبارتند از:

۱. تفسیر مبین، (۶ ج)

۲. تعلیم دین اسلام، (۴ ج)

وی در ۸۴ سالگی در روز پنجشنبه ۲۷ آذر ۱۳۹۳ ش (۲۵ صفر الخیر ۱۴۳۶ ق) چشم از جهان فرو بست و پیکر پاکش روز شنبه ۲۹ آذر تشییع و پس از نماز آیت الله حاج شیخ محمد امامی کاشانی در حرم مطهر حضرت عبدالعظیم حسنی (علیه السلام) آرام گرفت و در غم فقدان او مقام معظم رهبری فرمود:

رحلت عالم پرهیزگار و خدمتگزار مرحوم حجت الاسلام والمسلمین آقای حاج سیدعلی غیوری (رحمة الله علیه) را به خاندان و بازماندگان مکرم ایشان و به ارادتمندان و علاقمندان این روحانی خدوم و مردمی و انقلابی و به روحانیت معظم تهران تسلیت عرض می‌کنم. عمر بابرکت این عالم روحانی یکسره به خدمت و تلاش برای مردم به ویژه ضعفاء و نیازمندان و درماندگان سپری شد. وفاداری به انقلاب و نظام اسلامی و کوشش بی دریغ در خدمت به آن نیز دیگر ویژگی بارز این سید بزرگوار بود و در این راه فرزند برومند خود را هم تقدیم دفاع مقدس کرد. در مسئولیت‌های گوناگون با همه وجود به اسلام و انقلاب و کشور خدمت کرد و زندگی را با نیکنامی به سر آورد. عاش سعیداً و مات سعیداً.

از خداوند متعال رحمت و مغفرت و علو درجات را برای ایشان مسئلت می‌کنم.

سیدعلی خامنه‌ای
۲۹ آذرماه ۱۳۹۳

آیت الله یزدی اصفهانی

آیت الله آقای حاج شیخ حسین یزدی اصفهانی یکی از فضلا و استادان اخلاق حوزه علمیه قم بود. فقید سعید در سال ۱۳۱۱ ش (۱۳۵۱ ق) در اصفهان در بیت علم و فضیلت زاده شد. پدرش آقای حاج شیخ محمد یزدی و جدش آیت الله حاج شیخ محمدعلی یزدی اصفهانی از فضلاء اصفهان بود. معظم له ادبیات و سطوح را نزد حضرات آیات: سیدمرتضی موحد ابطحی، شیخ یحیی فقیه ایمانی، ملاهاشم جنتی، شیخ عباسعلی ادیب، شریعت هرندی،

ارشاد الاذهان (۱۴ ج، با همکاری آیات: مجتبی عراقی و شیخ علی پناه اشتهاردی).
۵. تقریرات درس فقه آیت الله گلپایگانی
۶. تقریرات درس اصول امام خمینی
۷. تقریرات درس فقه آیت الله بروجردی
۸. دیدار حق (ترجمه: کلمة حول الرویة مرحوم شرف الدین)

آن مرحوم در ۸۲ سالگی در روز دوشنبه ۲۲ صفر الخیر ۱۴۳۶ ق (۲۰ آبان ۱۳۹۳) بدرود حیات گفت و پیکرش در روز سه شنبه ۲۳ صفر تشییع و پس از نماز آیت الله حاج سیدمحمد رجایی اصفهانی بر آن در قبرستان امامزاده علی بن جعفر (علیه السلام) (قم) به خاک خفت.

آیت الله قائمی

آیت الله آقای حاج شیخ ابوالحسن قائمی قوچانی یکی از فضلاء حوزه علمیه قم بود.

فقید سعید در سال ۱۳۶۰ ق (۱۳۲۰ ش) در روستای «کرمجان» از توابع قوچان زاده شد و در ۱۳ سالگی به تحصیل علوم دینی روی آورد. اولیات را در قوچان فرا گرفت و پس از آن در ۱۳۷۵ ق به قم آمد و ادبیات (سیوطی، مغنی و مطول) را نزد آیت الله حاج شیخ محمد مؤمن قمی فرا گرفت و پس از آن به همدان رفت. شرح لمعه را از آیت الله شیخ محمدعلی عالمی دامغانی و بخشی از رسائل و شرح تجرید را از مرحوم آیت الله حاج شیخ غلامرضا رحمانی آموخت. سپس به نجف اشرف مهاجرت کرد و سطوح عالی را از حضرات آیات شیخ علی آزاد قزوینی، شیخ غلامرضا باقری نجف آبادی، شیخ علی عزلت کازرونی و میرزا جواد تبریزی (رسائل و مکاسب) فرا گرفت. پس از آن به مشهد مقدس آمد و کفایه را از آیت الله سیدابراهیم علم الهدی سبزواری و منطق (شرح اشارات) و فلسفه (شرح منظومه و اسفار) را از شیخ علی تهرانی آموخت. سپس به دروس خارج آیت الله العظمی میلانی (فقه) و آیت الله علم الهدی سبزواری (اصول) حاضر شد و مبانی علمی اش را استوار ساخت. در سال ۱۳۹۶ ق به قم آمد و به دروس فقه

شیخ حیدرعلی صلواتی، شیخ نورالدین اشنی (قوانین) و شیخ محمدحسن عالم نجف آبادی (شرح لمعه) آموخت و در ۱۳۷۰ ق راهی قم شد. سطوح عالی را نزد حضرات آیات: مرعشی نجفی، شهید مرتضی مطهری، شهید صدوقی، شیخ اسدالله نوراللهی و میرزا علی مشکینی فرا گرفت و شرح منظومه را هم از آیت الله میرزا مسلم ملکوتی و اسفار را هم از علامه سیدمحمدحسین طباطبایی آموخت و پس از آن به دروس خارج آیات عظام: آقای بروجردی، امام خمینی، سیدحسن فرید اراکی، شیخ محمدتقی بروجردی، شیخ مرتضی حائری یزدی و بیش از همه آیت الله العظمی گلپایگانی که ۳۰ سال به دروس وی حاضر شد و یکی از شاگردان خاص وی بود حاضر شد و مبانی علمی اش را استوار ساخت و افزون بر آن به تدریس سطوح عالی و اخلاق و تحقیق و تألیف و مدیریت مدرسه علمیه رسالت (امام حسن عسکری) و تربیت طلاب پرداخت. او عالمی خلیق و متواضع و زاهد و ساده زیست و نمونه‌ای از علمای ربانی بود که دیدارش انسان را به یاد خدا می‌انداخت. برخی از آثارش عبارتند از:

۱. امام علی (ع) را بهتر بشناسیم
۲. پناه بی پناهان (در خداشناسی)
۳. مقالات فقهی (بلوغ و رمی جمرات)
۴. تحقیق: مجمع الفائده و البرهان فی شرح

حجت الاسلام هانی فحص

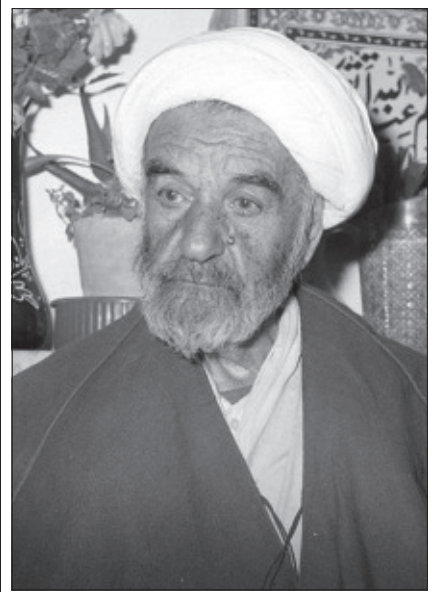
حضرت مستطاب حجت الاسلام و المسلمین آقای سید هانی فحص یکی از چهره‌های سیاسی فعال لبنان و از مروجان گفتگوی ادیان و نزدیکی اسلام و مدرنیته و فعال جامعه مدنی بود. او در سال ۱۳۶۶ ق در روستای «جبشیت» از توابع نبطیه زاده شد و در ۱۷ سالگی (۱۳۸۳ ق) به تحصیل علوم دینی روی آورد. او در نجف اشرف در «کلیة الفقه» نزد استادانی مانند حضرات آیات: سید محمد تقی حکیم، سید عبدالصاحب حکیم، شیخ محمد تقی ایروانی و شیخ محمد صادق جعفری سطوح عالیہ را فرا گرفت و در آن زمان با مجلات ادبی نجف مانند الکلمة، عبقر و النجف هم یاری و همکاری داشت. در سال ۱۳۹۲ ق به زادگاهش بازگشت و امامت جماعت و ارشاد دینی مردم را در «جبشیت» بر عهده گرفت. در همان سال نیز «منتدی ادباء جبل عامل» را تأسیس نمود و در قیام کشاورزان توتون مشارکت فعال داشت. سپس در راستای فعالیت‌های سیاسی خویش به جنبش الفتح پیوست و با یاسر عرفات پیوندی عمیق یافت و در عین حال از دوستان و نزدیکان امام موسی صدر و علامه شیخ محمد مهدی شمس الدین بود. عضویت در «اتحادیه علمای مسلمان»، «آکادمی اهل البیت» در اردن و «موسسه خیریه یاسر عرفات» و مشاور در دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم و وزارت امور خارجه و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و مشارکت در هیأت‌های ایرانی دهه فجر انقلاب اسلامی و روز جهانی قدس و نظارت بر مجله «الفجر» و تألیف مقالات فراوان در مجلات الفجر، الشهدید، العالم، التوحید، الطلیعة الاسلامیة، دراسات اسلامیة از دیگر کارهای او بود. وی از بنیانگذاران «مرکز گفتگوهای لبنانی» و مرکز «گفتگوهای اسلام مسیحی» هم بود.

برخی از آثارش عبارتند از:

۱. اوراق من دفتر الولد العاملی (برگ‌هایی از دفتر

و در نوجوانی به توصیه پدرش رهسپار حوزه کوهستان شد و به تحصیل ادبیات و استفاده از محضر اخلاقی و تربیتی مرحوم آیت الله کوهستانی و آیت الله لیموندهی پرداخت. در سال ۱۳۳۷ ش رهسپار حوزه علمیه قم شد و سطوح عالیہ و حکمت و فلسفه را نزد حضرات آیات مکارم شیرازی، جعفر سبحانی، نوری همدانی، حسن زاده آملی و جوادی آملی فرا گرفت. پس از آن به دروس خارج آیات عظام: گلپایگانی، مرعشی نجفی، شیخ کاظم تبریزی و میرزا هاشم آملی حاضر شد و بهره‌های فراوان برد. وی افزون بر تحصیل به تدریس سطوح و شرکت در تألیف «تفسیر نمونه» (تحت اشراف حضرت آیت الله العظمی مکارم شیرازی) و تبلیغ دین در زادگاهش پرداخت و در سال‌های سخت مبارزه همگام با مدرسین حوزه علمیه قم به مخالفت با رژیم شاه برخاست و در اثر خطابه‌های پرشورش سال‌ها (از ۱۳۴۳ تا ۱۳۵۶) ممنوع المنبر بود. او نخستین کسی بود که کلاس درسش را در مدرسه خان در اعتراض به مقاله موهن رشیدی مطلق در اهانت به امام خمینی تعطیل نمود. وی پس از پیروزی انقلاب اسلامی به تدریس معارف اسلامی در دانشگاه‌های مختلف مانند دانشگاه تهران، خواجه نصیر و شهید بهشتی پرداخت و گروهی از جوانان مؤمن و متدین را پرورش داد و به جزآن از سوی مردم متدین ساری، بارها به نمایندگی مجلس شورای اسلامی (دوره دوم، سوم، چهارم و هفتم) انتخاب شد و سپس در دیوان عدالت اداری به عنوان مستشار قضایی و رئیس شعبه به خدمت به نظام پرداخت.

سرانجام در ۷۳ سالگی در اثر بیماری، در ظهر روز جمعه ۳۰ آبان ۱۳۹۳ (۲۷ محرم الحرام ۱۴۳۶ ق) چشم از جهان فرو بست و پیکر پاکش در روز شنبه با حضور ده‌ها هزار نفر تشییع و پس از نماز آیت الله نظری خادم الشریعة در گلزار شهدای ساری به خاک سپرده شد.

آیات: میرزا کاظم تبریزی، میرزا جواد تبریزی و بیش از همه دروس آیات عظام: سید محمد روحانی و آقای وحید خراسانی و دروس اسفار و شرح چغمینی استاد حسن زاده آملی حاضر شد و افزون بر آن به تدریس (سطوح عالیہ و خارج فقه و تفسیر صافی) و تحقیق پرداخت. آثارش عبارتند از:

۱. تحقیق نهاییه الدراية فی شرح الکفایة (۶ ج، چاپ شده)
  ۲. تقریرات درس فقه آیت الله میلانی (خمس)
  ۳. تقریرات درس اصول آیت الله وحید خراسانی
- آن مرحوم در ۷۳ سالگی بر اثر بیماری در روز پنجشنبه ۱۸ صفر الخیر ۱۴۳۶ ق (۲۰ آبان ۱۳۹۳ ش) بدرود زندگی گفت و پیکرش صبح جمعه ۱۹ صفر پس از تشییع و نماز آیت الله العظمی وحید خراسانی در قبرستان باغ بهشت (قم) به خاک خفت.^۲

حجت الاسلام شجاعی

حجت الاسلام و المسلمین آقای حاج سید حسن شجاعی یکی از علمای محترم ساری به شمار می‌رفت.

آن مرحوم در سال ۱۳۲۰ ش (۱۳۶۰ ق) در کیاسر (از توابع ساری) در خانواده‌ای روحانی زاده شد

۲. با سپاس از جناب عبدالحسین جواهرکلام.

آبان ۱۳۹۳ ش (۱۹ محرم الحرام ۱۴۳۶) درگذشت و پیکر پاکش در روز جمعه ۲۳ آبان پس از تشییع باشکوه در حرم حضرت عبدالعظیم حسنی (ع) دفن شد.

آیت‌الله انصاری شیرازی

حضرت مستطاب آیت‌الله آقای حاج شیخ یحیی انصاری داری شیرازی، یکی از ستارگان درخشان آسمان علم و حکمت و اخلاق و عرفان حوزه علمیه قم بود.

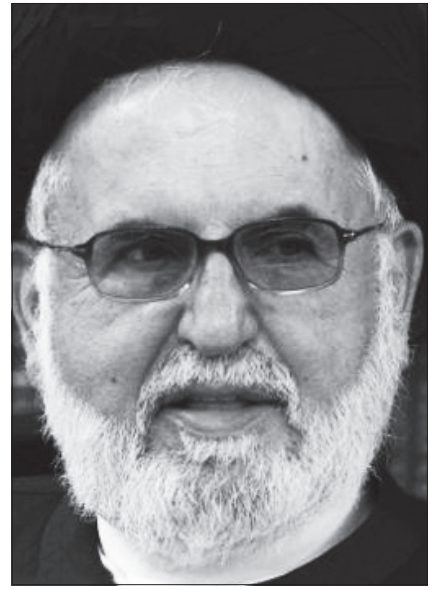
معظم له در ۱۵ ماه مبارک رمضان ۱۳۴۶ ق در روستای «نودایجان» - از توابع سرکوه داراب - در بیت علم و فضیلت زاده شد. پدرش حجت‌الاسلام شیخ محمد فخرالاسلام، فرزند حجت‌الاسلام و المسلمین شهید حاج شیخ زکریا نصیرالاسلام، فرزند حاج شیخ عبدالرحمن زاهد از روحانیون منطقه بوده‌اند که نسب شریف آنان به صحابی بزرگ پیامبر اکرم (ص) جناب جابر بن عبدالله انصاری می‌رسد. وی پس از نوجوانی به تحصیل علوم دینی روی آورد و ادبیات را نزد حضرات آقایان: حاج شیخ عبدالکریم انصاری و حاج شیخ ابوالحسن انصاری آموخت و در سال ۱۳۲۵ ش روی به شیراز آورد و سطوح و ادبیات را نزد حضرات: آیت‌الله سیدنورالدین شیرازی (تفسیر) و سیدعبدالعلی آیت‌اللهی، آقای حاج عالم (مطول و مغنی) و حاج شیخ محمود اردکانی (شرح لمعه) فراگرفت و پس از آن به قم آمد و سطوح عالییه و فلسفه و عرفان را نزد حضرات آیات: سیدمحمدباقر سلطانی طباطبایی (مکاسب و کفایه)، میرزا محمد مجاهدی (رسائل)، منتظری (شرح منظومه)، فکور یزدی (شرح تجرید)، علامه طباطبایی (بحارالانوار، ج ۶ و ۷، اسفار، شفا و تمهید القواعد) و سیدمحمدحسن الهی (شرح فصوص قیصری و مصباح الانس) آموخت و همزمان به درس‌های خارج آیات عظام: آقای بروجردی، امام خمینی، آقای اراکی و حاج شیخ مرتضی حائری حاضر شد و مبانی علمی‌اش را استوار ساخت. او یکی از شاگردان ویژه و خصوصی

فارسی حق بزرگی بر طالبان علم و دانش دارد. فقید سعید در سال ۱۲۹۹ ش (۱۳۳۸ ق) در تهران زاده شد و پس از تحصیلات جدید به تحصیل علوم دینی روی آورد و سالیان فراوان در محضر آیات عظام: میرزا محمدعلی شاه‌آبادی، سیدابوالحسن رفیعی قزوینی و میرزا ابوالحسن شعرانی به کسب علم و دانش و همزمان به تألیف و تحقیق و تأسیس «انتشارات اسلام» پرداخت و خدمات بسیاری به ساحت مقدس ائمه معصومین (علیهم السلام) ارائه داد.

برخی از تألیفات وی عبارتند از:

۱. خورشید درخشان (زندگی پیامبر اکرم ص)
۲. ماه تابان (تاریخ زندگی امیرالمؤمنین ع)
۳. الرسول والذاری (زندگی ائمه معصومین، ج ۲)
۴. پیشگویی‌های پیشوایان
۵. بحثی از ولایت مطلقه علویه
۶. ولایت تکوینییه حضرات معصومین ع
۷. شناخت امام عصر ع
۸. صفات و خصال امام مهدی
۹. شناخت امام مبین یا اربعین (۴۰ حدیث در فضائل امیرالمؤمنین)
۱۰. همیاران اباعبدالله الحسین ع
۱۱. اندیشه‌ای در آفرینش آفریده‌ها
۱۲. اندیشه‌ای در رسالت انبیاء و اولیاء
۱۳. اندیشه‌ای در ماوراء عالم مرگ و حیات پس از آن
۱۴. منتخب الاحادیث
۱۵. گلچین اشعار
۱۶. گنجینه سیاح
۱۷. دایرةالمعارف سیاح (۳ ج، رحلی)
۱۸. فرهنگ بزرگ جامع نوین، ترجمه: المنجد (۲ ج) و تتمیم آن
۱۹. فرهنگ دانش آموز
۲۰. فرهنگ دانشگاهی (۲ ج)، ترجمه: المنجد الایجدی
۲۱. غوصی در بحر معرفت (۲۴ رساله از تألیفات آیت‌الله سیدابوالحسن رفیعی قزوینی)

وی پس از عمری ۹۴ ساله در روز پنجشنبه ۲۲

خاطرات

۲. فی الوحدة الاسلامیة والتجزئة (درباره وحدت و تجزیه)
۳. تفاسیل القلب (گفتمان دل)
۴. مقدمات فی الحوار (گفتگو در فضای توحید و وحدت)
۵. خطاب القلب (دل نوشته‌ها)
۶. کنایات
۷. المسرح (تئاتر)
۸. التهوید الثقافی (هویت فرهنگی)
۹. ملاحظات فی المنهج (ملاحظات در روش)
۱۰. امامان: الصدر و شمس‌الدین^۳
۱۱. الشیعة و الدولة فی لبنان
۱۲. گذشته‌ای که نمی‌گذرد

آن مرحوم بر اثر بیماری ریوی در ۷۰ سالگی در صبح پنجشنبه ۲۷ شهریور ۱۳۹۳ (۲۲ ذی القعدة ۱۴۳۵ ق) چشم از جهان فرو بست و در قبرستان زادگاهش به خاک سپرده شد.

استاد سیاح

روانشاد استاد آقای حاج احمد سیاح نامی آشنا برای دانشوران و دانشمندان بود. او با تأسیس «انتشارات اسلام» و تألیف ده‌ها کتاب دینی و مذهبی و پایه‌گذاری فرهنگ نوین عربی به

۳. عباس علی الموسوی، علماء ثغور الاسلام، ج ۲، ص ۶۱۲. (۶۲۰)

طلاب آموزش دهد. در حین تدریس با سماحت به شنیدن اشکالات و پرسش‌های طلاب می‌پرداخت و آن‌گاه با صدایی رسا می‌کوشید تا اشکال را برطرف کند. هیچ‌گاه بدون مطالعه در جلسه تدریس حاضر نمی‌شد. شروح و حواشی متعددی را که بر متن درسی نگاشته شده بود، می‌دید و ملاحظات خود را نیز نسبت به آنها در حین درس مطرح می‌ساخت.

درس حکمتی که او می‌آموخت، تنها قواعد و براهین خشک فلسفی نبود. ذوقیات نیز چاشنی همیشگی درس بود. او که خود ادیبی ارجمند و شاعری گرانمایه بود، برای هر مبحثی ده‌ها بیت شعر در حافظه داشت. گاه به مناسبت شعری از حافظ یا فردوسی و سعدی و... قرائت می‌کرد و آن را با مبانی فلسفی که مورد بحث بود، پیوند می‌زد. گاه نیز ظرائف و لطایفی از سخنان حکما و عرفا بیان می‌فرمود تا جلسه درس از نشاط نیفتد.

او محضر استادان زیادی را درک کرده و از خرمن دانش‌های گوناگون آنان آموخته و اندوخته بود، اما در این میان، تأثیر علامه فرزانه مرحوم آیت‌الله سید محمد حسین طباطبایی در شکل‌گیری شخصیت او بیش از دیگران بود تا جایی که با یاد آن بزرگوار، بی‌درنگ حالتش منقلب و آهی از سر فراق برمی‌آورد. خاطرات بسیار زیادی از آن حکیم داشت و گه‌گاه برای تلامذ و خواص خود نقل می‌فرمود، به ویژه از جفاهایی که در حوزه

منبر تدریس خودداری نموده و ترجیح می‌داد همچون سایر تلامیذ، بر روی زمین بنشیند. او در تمام مدت تدریس، با ادبی مثال‌زدنی، دو زانو می‌نشست و به آموزش حکمت یا عرفان می‌پرداخت. این رفتار وی از آن‌رو بود که مبدا تدریس فلسفه، زمینه‌ساز غرور وی شده و او را از تهذیب نفس باز دارد. علاوه بر این، او از نگاه‌کردن به چهره طلاب اجتناب می‌ورزید. یکبار از ایشان در این باره پرسیدم. فرمود شاید یکی از کسانی که امروز در جلسه حضور دارد، درس مرا نپسندد و قصد ادامه حضور نداشته باشد. من به صورت طلاب نگاه نمی‌کنم تا اگر در بیرون با هم مواجه شدیم، خجالت نکشند!

بعد از پنج سال حضور در درس عمومی فلسفه که بر اساس شرح منظومه حکمت مرحوم حاج ملاهادی سبزواری بود، اجازه فرمودند تا در درس خصوصی عرفان که برای جمعی محدود در منزل تدریس می‌شد، خدمت ایشان برسم. وقتی در این جمع، در اتاقی کوچک حضور یافتیم، اولاً دیدم که پایین‌ترین قسمت اتاق، محل جلوس ایشان بوده و دیگران باید در قسمت‌های بهتر بنشینند. از این گذشته، او خود را مقید کرده بود که هر روز کفش تلامیذ را جفت کند. حتی اگر ما می‌خواستیم خود، این کار را کنیم، باز هم آن را تکرار می‌کرد. معلوم بود که همه این رفتارها، هدفمند بوده و این استاد بزرگ می‌خواهد به طور عملی شاگردان را با مفاهیم اخلاقی مبارزه با غرور و عجب آشنا سازد.

از ویژگی‌های درس استاد انصاری شیرازی آن بود که در آغاز هر جلسه، نخست روایتی اخلاقی از یکی از کتاب‌های روایی انتخاب می‌کرد، آن را با دقت، همراه با سلسله سند قرائت نموده، دقایقی بی‌رامون مفاد آن توضیح می‌داد و سپس بحث فلسفی خود را آغاز می‌نمود. در حین تدریس که مبتنی بر توضیح متن کتاب بود، از تشریح هیچ نقطه‌ای فروگذار نمی‌کرد. تلاش می‌کرد تا آخرین دقیقه به تدریس ادامه داده و لحظه‌ای کم نگذارد. در شروع درس نیز مقید بود رأس ساعت، آغاز نموده و عملاً نظم را به

علامه طباطبایی بود که حدود ۳۰ سال از علم و حکمت و عرفان و اخلاق علامه بهره‌مند شد و جان خویش را از انفاس خوش جناب علامه معطر ساخت و سالیان فراوان در حوزه علمیه قم به احیاء مکتب فلسفی و عرفانی تشیع پرداخت و کتاب‌های: بحار الانوار، رسائل و مکاسب، شرح اشارات، اسفار، شرح منظومه، شرح فصوص قیصری، مصباح الانس، کشف المراد و اخلاق را بارها تدریس و شاگردان فراوان تربیت نمود. او همزمان با تحصیل و تدریس به تبلیغ دین در شهرهای مختلف پرداخت و در زمان مبارزات روحانیت شیعه بر علیه رژیم جائر پهلوی به میدان آمد و مردانه از قیام و مرام و نام امام خمینی دفاع کرد و یکی از مروجان مرجعیت و مکتب حضرت امام بود. از سال ۱۳۴۲ تا ۱۳۵۷ در تمام مراحل نهضت پیشگام و پیشرو بود و بارها دستگیر و به شهرهای کوه‌دشت و نائین تبعید شد. وی از جمله علمایی بود که پس از وفات آیت‌الله العظمی حکیم، مرجعیت و صلاحیت امام خمینی را اعلام کردند و در این مسیر رنج‌ها و موارت‌ها را به جان خرید. وی پس از پیروزی انقلاب اسلامی نیز دست از یاری امام و انقلاب و رهبری و نظام برداشت و با تمام توش و توان برای حمایت از نظام اسلامی گام برداشت. صدیق گرامی جناب حجت‌الاسلام و المسلمین آقای دکتر مصطفی بروجردی می‌نویسد:

کسانی که مرحوم استاد انصاری شیرازی را از نزدیک درک کرده بودند، اذعان دارند که این عالم ربانی مجسمه عفت و حیا، اخلاق و تواضع، حلم و خویش‌تنداری بود. او نه تنها با آموزش نکات دقیق فلسفی و عرفانی می‌کوشید شاگردان را با افقی متعالی از معارف آشنا سازد، بلکه با رفتار محبوبانه خود، آموزگار اخلاق و تربیت اسلامی بود. اکنون که دفتر خاطرات گذشته را در ذهن مرور می‌کنم با صحنه‌هایی شگفت مواجه می‌شوم که برای ثبت در تاریخ آموزش این مرز و بوم باید بیان شود.

مرحوم استاد انصاری شیرازی، علی‌رغم حضور جمع زیادی از طلاب و اصرار آن، از رفتن بر فراز

قم بر او رفته بود و برخی از رفتارهای جاهلانه خاطرات تلخی داشت.

او که روحی آزاد و ظلم‌ستیز داشت، در جریان مبارزات قبل از پیروزی انقلاب اسلامی، به همراه جمعی از روحانیون و مدرسان با امضای اعلامیه‌ها و سخنرانی‌های متعدد از رهبری مرحوم امام خمینی (ره) حمایت کرده و به همین جهت با دستگیری مواجه شده و سالیانی از عمر خود را در شهر بم در تبعید به سر برده بود. در برخی از اشعار خود، به ماجراهایی که در آن دوران بر او رفته اشاراتی دارد. با این همه، پس از پیروزی انقلاب اسلامی جز تدریس در حوزه عملیه و استمرار سنت فیلسوفان، هیچ علاقه‌ای نداشت. او از اینکه فضاهای فلسفی در حوزه نسبت به دهه‌های قبل بازتر شده خرسند بود و رسالتی جز تبیین اندیشه‌های حکمی برای خود قائل نبود.

مرحوم آیت‌الله انصاری شیرازی از مدرسان برجسته فلسفه اسلامی بود که سنت تدریس فلسفی را بر اساس وفاداری به متن مکتوب و با لحاظ شروع و حواشی توضیحی یا انتقادی ادامه می‌دادند. به تعبیر دیگر آنان فلسفه را در متن فلسفی جستجو نموده و از فرامتن ابا داشتند. این سنت فلسفی که در حوزه تمدن اسلامی تاریخی طولانی دارد، موجب شده تا متون فلسفی و حکمی از سوانح ایام محفوظ مانده و مورد توجه حوزه‌ها و طالبان حکمت قرار گیرند. هرچند محدود ماندن به این متون، به گونه‌ای ایستایی و مانایی نیز منجر شده و پرسش‌های نامحدود فلسفی را به پرسش‌های مکرر و تاریخی محدود ساخته است. با این همه نمی‌توان از ارزش بی‌نظیر این متون و ضرورت استمرار سنت تدریس آن غفلت ورزید.

در میان حکمای مسلمانان به شیخ الاشراق، صدر المتألهین شیرازی و حکیم سبزواری بسیار ارج می‌نهاد و از آنان با عظمت یاد می‌کرد. مشرب فلسفی او حکمت متعالیه بود. هرچند از حکمت مشاء و اشراق نیز آگاهی داشت. در میان عرفا نیز به ویژه به آثار محیی‌الدین ابن عربی و ابن ترکه

اصفهانی علاقه‌مند بود و آثار آنان و سایر عرفای بزرگ را با دقت مورد مطالعه قرار می‌داد.

با این همه انصاف و تواضع او در امور علمی شگفت‌انگیز بود. وقتی برای تدریس درس اسفار به ایشان اصرار می‌کردیم، با صراحت و بدون هیچ ملاحظه‌ای می‌گفت بروید خدمت آیت‌الله جوادی آملی. اگر ایشان بپذیرند قطعاً بسیار بهتر از من تدریس می‌کنند و تا وقتی که از تدریس ایشان ناامید نشد، حاضر به برقراری درس اسفار نبود.

زندگی شخصی آن مرحوم نیز آموزنده بود. او در زندگی زاهدانه زیست، بسیار قانع و به حداقل اکتفا کرده بود. هرگز شنیده نشد که گله‌ای از سختی معیشت داشته باشد. این در حالی بود که زندگی او نشانگر رفاه مادی نبود. اما روحیه قناعت چنان در وجود وی نهادینه شده بود که هرگز به خاطر معاش از آزادی دست برنداشت.

امتحانات و بلایای سختی در زندگی خانوادگی پشت سر گذاشت و از روزگار جفاهای سختی دید. مرگ دختر جوان وی که در اثر کم‌دقتی در بیمارستان رخ داد کمر استاد را شکست. با این همه او که قلبی به صفای آینه و دلی به زلالی آب داشت، جز شکر و حمد الهی سخنی بر زبان نیاورد.

وجود مرحوم استاد انصاری شیرازی لبریز از محبت عارفانه نسبت به ائمه معصومین (علیهم السلام) بود. عشق سرشار وی نسبت به مقام ولایت کلیه الهیه صاحب‌العصر و الزمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) مثال‌زدنی بود. گاه به مناسبت میلاد مسعود حضرت حجت (عج) شعر حکیم و اصولی بزرگ مرحوم آیت‌الله شیخ محمدحسین اصفهانی را قرائت می‌نمود:

بی شاهی و شمع‌ی هرگز مباد جمعی
بی لاله شور نبود مرغان خوش نوارا
برهم زنید یاران این جمع بی صفا را
مجلس صفا ندارد بی یار مجلس‌آرا
یاد مظلومیت پیشوایان راستین و به ویژه
حضرت صدیقه طاهره (سلام الله علیها) قلبش

را به آتش کشیده و اشکش بی‌اختیار سرازیر می‌شد. او ولایت و محبت (اهل‌البیت علیهم السلام) را بهترین سرمایه حیات اخروی خود می‌دانست.

برخی از آثار آن مرحوم عبارتند از:

۱. شرح فارسی «شرح منظومه» (۴ ج)

۲. شرح فارسی «اسفار»

۳. حکمت ناب (درس‌های اخلاق)

۴. آهنگ آزادی از سرکوه داراب (شرح مجاهدات و مبارزات جدش شیخ زکریا نصیرالاسلام)

۵. دیوان اشعار (تخلص شعری وی «اشراق» بوده است). بخشی از آن در گنجینه دانشمندان (ج ۵) و دانشمندان و سخن‌سرایان فارس (ج ۴، ص ۹۱۰-۹۱۲) آمده است.

۶. اصطلاحات حکمت متعالیه

۷. سروشی از عالم غیب (تفسیر سوره نبأ)

سرانجام وی در ۸۷ سالگی و بر اثر بیماری و کهولت سن در نیمه شب یکشنبه ۱۴ دی ۱۳۹۳ (۱۲ ربیع‌الثانی ۱۴۳۶ ق) بدرود حیات گفت و پیکرش در روز سه‌شنبه پس از تشییع باشکوه و نماز آیت‌الله العظمی مکارم شیرازی در مسجد بالاسر حرم حضرت معصومه (س) به خاک سپرده شد و در غم فقدانش پیام‌های تسلیت فراوان از سوی مراجع معظم تقلید و شخصیت‌های نظام صادر شد. رهبر انقلاب در پیام خویش فرمودند:

بسم الله الرحمن الرحيم

رحلت عالم ربانی مرحوم آیت‌الله آقای حاج شیخ یحیی انصاری شیرازی (ره) را به بازماندگان محترم و شاگردان و ارادتمندان این حکیم و عارف الهی تسلیت عرض می‌کنم. عمر بابرکت آن مرحوم یکسره با پارسایی و پرهیزگاری سپری شد و در خدمت علم و ترویج معارف الهی به کار رفت. طهارت قلب و سلامت نفس او مشهود همه کسانی بود که وی را از نزدیک می‌شناختند. از خداوند متعال رحمت و مغفرتش را برای روح آن مرحوم مسئلت می‌کنم.

سیدعلی خامنه‌ای

۵. تقریرات دروس نحو دکتر مهدی مخزومی
۶. تقریر دروس اصول آیت الله سید نصرالله مستنبط (فروع علم اجمالی و اصول عملیه)
۷. حركة التوايين بعد مقتل الحسين (ع)
۸. الاقتصاد الاسلامی و المدارس الفكرية الاقتصادية
۹. الربا فی الاسلام
۱۰. التفريق بين علم الكلام و الفلسفة
۱۱. بحث حول الوجود
۱۲. الموعظة الحسنة
۱۳. الاصول اللفظية
۱۴. مفهوم العموم و الكل
۱۵. معالم الثورة (چاپ شده)
۱۶. یادداشت های پراکنده

آن مرحوم در ۶۴ سالگی و در پی بیماری، در عصر روز جمعه ۹ جمادی الاولی ۱۴۳۴ق در بیروت درگذشت و بیکر پاکش به نجف اشرف انتقال داده و در قبرستان وادی السلام به خاک سپرده شد و در سوگش مجالس بزرگداشت فراوان برگزار و اشعار و قصائد بسیار سروده شد که همه آنها در کتاب العلامة السید محسن علی فضل الله مابقی الدهر گرد آمده است.

حکیم، شیخ محمدتقی جواهری، سید جمال خویی، میرزا علی غروی و سید علی سیستانی آموخت و پس از آن به دروس خارج آیات عظام: آقای خویی، سید محمد باقر صدر و سید نصرالله مستنبط حاضر شد و مبانی علمی اش را استوار ساخت. او در این زمان در کلیه الفقه نیز شرکت کرد و بسیاری از علوم را نزد استادانی مانند دکتر عبدالرزاق محیی الدین، دکتر مهدی مخزومی، دکتر سید مصطفی جمال الدین، دکتر عبدالمهدی مطرو و دکتر محمود بستانی فراگرفت و به اخذ درجه لیسانس نائل آمد. وی در کنار تحصیل، به تبلیغ دین در شهر کفرکلا و کمک به پدر بزرگوارش و تدریس و نگاشتن تقریر دروس استادانش هم پرداخت تا آنکه در سال ۱۴۰۰ق پس از اخذ اجازات متعدد از استادانش و حضرات آیات: شیخ علی کاشف الغطاء، سید عبدالاعلی سبزواری و شیخ بشیر حسین نجفی به زادگاهش بازگشت و به اقامه جماعت و احیاء شعار دینی و وعظ و ارشاد و تدریس و تألیف پرداخت و وجودش در زمان هجوم قوای اسرائیل نقطه امید مؤمنین بود و ایستادگی اش در مقابل ارتش جنوب لبنان و شخص آنتوان لحد معروف است. او از پیوستن جوانان شیعه به این ارتش مزدور با جدیت جلوگیری نمود. همچنین وی به تأسیس «حسینیة السید محسن» و «الجمعیة الخیریة لانعاش الفقیر» و درمانگاه «الزهراء» و دار الایتام «مدرسة الایتام الاسلامیة» و خانه سالمندان پرداخت و خدمات بسیاری را به شیعیان جنوب لبنان ارائه نمود.

آثار مخطوط وی عبارتند از:

۱. تقریرات درس فقه آیت الله خویی (طهارت، صلاة، خمس و حج)
۲. تقریرات درس فقه آیت الله شیخ محمدتقی جواهری (خمس، طلاق، اطعمه و اشربه، صید و ذباحت)
۳. تقریرات درس اصول آیت الله خویی (مباحث الفاظ، استصحاب و تعادل و تراجیح)
۴. تقریرات درس اصول آیت الله جواهری (برائت و تخییر)

حضرت آیت الله جوادی آملی در پیام خود فرمود: حضرت آیت الله انصاری از اصحاب خاص حکمت و از صحابه مخصوص معرفت بود. وی با بنان و بیان حکیمانه خود، معلم کتاب و حکمت و با سیره و سریره زاهدانه خویش، عهده دار تزکیه نفوس بود. حضرت آیت الله انصاری را می توان حلقه ارتباطی حکمای گذشته و آینده دانست. میراث حکیمان بزرگ را با تقریر رسا و تبیین دلپذیر به وارثان مکتب خود منتقل کرد. روزی در کنار مانده عقلی حضرت امام راحل و حضرت علامه طباطبایی (رضوان الله تعالی علیهما) متنعم بود و زمانی نیز به مهمانان عقلانیت خویش، ولی نعمت به حساب می آمد. شیرازه شیراز که در سده های اخیر با حکمت متعالیه صدرایی محکم شده بود با کرسی تدریس آیت الله انصاری شیرازی همچنان بالنده و پویا مانده است. ویژگی آیت الله انصاری در جمع بین معقول و منقول بود، لذا بحار العلوم علامه مجلسی را همراه اسفار صدر المتألهین (رضوان الله علیهما) تدریس می فرمود.

حجت الاسلام و المسلمین سید محسن فضل الله

حضرت حجت الاسلام و المسلمین آقای حاج سید محسن فضل الله، عالم شهر مشهور «کفرکلا»ی لبنان بود.

فقید سعید در سال ۱۳۷۰ ق در «کفرکلا» از توابع مرجعیون در جنوب لبنان و منطقه جبل عامل زاده شد. پدرش آقای حاج سید علی فضل الله نیز از علمای مشهور جبل عامل و جدش آیت الله سید محمد حسین فضل الله از شاگردان آیت الله شیخ علی باقر جواهری و صاحب رساله عملیه المناهل الکوثریة فی المسائل الجعفریة بوده است. وی پس از فراگیری ادبیات عرب نزد پدر بزرگوارش، در ۱۳ سالگی به نجف اشرف رفت و سطوح عالی به نزد حضرات آیات: شیخ محمدتقی ایروانی، شیخ یوسف فقیه و سید محمد حسین